

ССРЭ-нің Дээди Советинин Президиумунун өмүрүнөн баштап барыш-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң I чегези-биле

Өлөй Кыргызова Бия-оол — районун №1 столовая-нын повара.

Сес уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Кертк Кыргызова Күжүгет — «Дөң-Терзин» совхоз-тун ажалчыны.

Ады уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Достанма Намдакбаева Саа — Кызыл-Мажалыктын №1 ортумак школасынын лаборанты.

Беш уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Клара Кестин-ооловна Монгуш — Дөң-Терзин ортумак школасынын башкысы.

Өшү-Саар Сүдөмчинова Монгуш — Шекпээр совхоз-тун ажалчыны.

Алдин-кис Ондараева Ооржак — «Дөң-Терзин» совхозтун партком секретары.

Баймыра Хөпеевна Ооржак — Дөң-Терзин суурда Культура бажынынын техникачыны.

Зоя Оминова Саа — «Дөң-Терзин» совхозтун ажалчыны.

МОНГУН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Зинаида Самыраева Саа-Мугур-Акс суурда аптеканын санитар-казы.

Ады уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Валентина Иргеновна Шолбан — Мугур-Акс ортумак школасынын башкысы.

Беш уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Таняса Доржуева Кеже — Мугур-Аксинин харылаа бедиринин начальнигин орналакчыны.

Чечек Салчакнова Менинг — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтун ажалчыны.

Кавдыл Хойлааронова Салчак — райпо магазин-нин садыгжысы.

ХӨЙ УРУГЛАРЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР - БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Чарлыы

Татьяна Семис-ооловна Сыргымай — Мугур-Акс суурда өг-бүлө ээси.

Клавдия Хүлер-ооловна Хертек — Мугур-Акс суурда уруглар саднын няязы.

Светлана Сааевна Чапмырыл — Мугур-Аксинин харылаа бедиринин бухгалтери.

СУТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Тос уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң I чегези-биле

Васения Дуунчук-Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтун ажалчыны.

Сес уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Бичура Дамчатовна Ондар Кара-Чыраа суурда уруглар асылынын техникачыны.

Ады уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Марта Ооржак-оол Бай-Кара — Суг-Акс ортумак школасынын башкысы.

Оюма Кочаева Ондар — Алдан-Маадыр суурда өг-бүлө ээси.

Татьяна Монгуш-ооловна Шойдан — Бора-Тайга суурда өг-бүлө ээси.

Беш уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Лидия Маадыр-оол Монгуш — Ак-Даш суурда өг-бүлө ээси.

Клайма Намыраева Ооржак — «Октябрь 30 чылы» совхозтун ветфельдшери.

Ачын Дегеевна Сарылар — Алдан-Маадыр совхозта уруглар асылынын няязы.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң I чегези-биле

Хенче Монгуш-оол Дай-оол — «Ак-Турук» совхозтун ажалчыны.

Зоя Кыргызова Марты-оол — «Күш-ажылдын хосту» совхозтун ажалчыны.

Валентина Тюлюшова Сары-оол — Шаган-Арыг ортумак школасынын техникачыны.

Чечек Салчакнова Менинг — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтун ажалчыны.

Кавдыл Хойлааронова Салчак — райпо магазин-нин садыгжысы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Чарлыы

Тос уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң I чегези-биле

Кара Караканова Чооду — «Нарын» совхозтун ажалчыны.

Сес уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Анна Соколова Дажы — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Чед уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң III чегези-биле

Херелма Лопсановна Дакка — «Нарын» совхозтун ажалчыны.

Надежда Идмановна Дондук — «Нарын» совхозтун ажалчыны.

Ады уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Розалия Кай-ооловна Бадраа — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Зинаида Хүлер-ооловна Си-доо — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Беш уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Валентина Шимит-Сюрюновна Балдан — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Херелма Седенова Дажы — улус судунун секретари-машинистки.

Алмаа Серкимаева Дамчак — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Чечек Чудумовна Дүгер — улус депутаттарынын район Советинин куускомунун саң-хөө кидизинин эргелекчиси.

Шулуу Бөмбүрүкова Севи — «Нарын» совхозтун ажалчыны.

Валентина Имжаповна Шонозун — ССРЭ-ниң Күрне бажынынын Тыва республика салбырынн конторазы-нын кассири.

Советинин Президиумунун Даргазы Ч. Д. ОНДАР, Советинин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Кылдык хоорай, 1985 чылдың ноябрь 26.

БӨМБҮРЭКТИК СУДАЛЫ

С. ЗЕРАЙНЫҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ (СЭТА). Афганистаннын Улусчу-демократтыг партиянын амыг үе-чалада эң чууга айтырылган афган найысалга болган семинарий киришчилери чуугаалык көргөн.

АУДП ТК-нын Политбюро кезигин, ТК-нын секретары Салех Зерай семинарга чуугаалаан болган Афганистанга апрель революциянын национал-демократтыг характеринин дугайында Вабрак Кармалдын айткан теорияны бүгү партия организацыйанын ажал-чору-дугаанын үндөсүн болур ужурул деп онзалат демдег-лөөн.

Беш уругу божаан болгаш кижизиктен неин «Иениң алдары» орденниң II чегези-биле

Валентина Шимит-Сюрюновна Балдан — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Херелма Седенова Дажы — улус судунун секретари-машинистки.

Алмаа Серкимаева Дамчак — «Чар орук» совхозтун ажалчыны.

Чечек Чудумовна Дүгер — улус депутаттарынын район Советинин куускомунун саң-хөө кидизинин эргелекчиси.

Шулуу Бөмбүрүкова Севи — «Нарын» совхозтун ажалчыны.

Валентина Имжаповна Шонозун — ССРЭ-ниң Күрне бажынынын Тыва республика салбырынн конторазы-нын кассири.

Советинин Президиумунун Даргазы Ч. Д. ОНДАР, Советинин Президиумунун Секретары Н. БОЙДУ.

Тыва АССР-ниң Дээди Кылдык хоорай, 1985 чылдың ноябрь 26.

ДЕЛЕГЕЙГЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫГ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң Дээди Советинин бири чымынын дертик сессиязыга СЭКП ТК-нын Чингине секретары М. С. Горбачевтин илеткели даштык турттарыг күрүне болган политиктиг ажалчылар, массалыг информация чеп-сектери калбаа-биле тайылбырлап, Женевага совет-америк дээди деңгелде ужуражымшыктын үзүндө ил уугу-тур-турларын удуружумуш кылган чуугаалык кынарманын тунелдерге онза сонургалды алергейлеп турар.

«Женевага дээди деңгелде совет-америк ужуражым-шыктын тунелдеринин болган делегей байдалынын дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советинин даштык массалыг информация чепсектери тайылбырлашкан, адролуг кы-жалымшыктын ууттарыныч, делегей харылааларын тайбыг коча-хөлбө дугунаашкынның болган чавыр-лымшыктын бауруга хөгжүдерине принципалдыг ут-лажымшыктын Совет Эвилели моон сонгаар-даа быжык-биле чорударыга бүртүн шийтирлэп деп онзалат демдег-лөөн.

Бөө-чепсекти Черге эидере бүүдүрүнн соксадрыныч, ону космосче шийчилерин ССРЭ-ниң принципалдыг даштык политиказы бол-гаш чаа инициативалары тайбын, национал хама-рышпас чорук, социал деп-шиге дөш демисеип тур-вар делегейниң бүгү улус-тарынын үндөсүн эрге-ажы-тарыга бүртүн дүжүп тур-вар деп, ВКП ТК-нын Чи-нгине секретары Ле Зуан ме-дегелээ.

Адролуг дайынның кыжа-лымшыктын делегейниң улустарын камгалаарыга эргежок чуугаа бугу-ле чуудерин кылдырыга СЭКП-нин болган Совет күрүне-нин чыныс-сыйш чок шийти-рилини Женевага ужура-жымшыктын тодарай бад-тыккан деп, МАРН ТК-нын Чингине секретары, МАР-нын Улустун Улуг хуралы-нын Президиумунун Дар-газы Ж. Батмунж чуугаалаа.

АКШ-биле ак сеткилдиг ка-ды ажалдыкыгага үндөс-лөөн, делегей байдалын инити экинчишкын чедип алырыга Совет Эвилелини шийтирилини СЭКП ТК-нын

Чингине секретары М. С. Горбачевтин «СЭТА» Дээди Советинин сессиязыга баш-калат. Байында-дыр деп, Болгариянын радиотунуң тайылбырлаа онзалат демдег-лөөн. Делегейниң улус-тарыга илеткели берип-тур-тур түнелдерин Женевага чедип алырыга ССРЭ-ниң чогулчалыг болган ший-тирлиг туржуу кол ролдуу ойнаа деп, ГДР-нин теле-визион тайылбырлаа.

Женевага ужуражым-шыктын тунелдеринин бол-ган ССРЭ-ниң Дээди Со-ветинин сессиязыга СЭКП ТК-нын Чингине секретары М. С. Горбачевтин илетке-ли АКШ-тын хей-инитини болган политиктиг ажал-дыкчылар калбаа-биле та-йылбырлап турар. М. С. Горбачевтин болган Р. Рей-ганин ужуражымшыктын ил уугу ужуражым-шыктын Европада болган Каял-дык харектеринин талаа-биле дуулажымшык Марк Палмер онзалат демдег-лөөн. Дээди деңгелде совет-америк ужу-ражымшык делегей амык-ралында эң улуг болуш-кун-дур деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээ.

(СЭТА)

АРАГА ИШПЕС ЧОРУК — АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

«Муриакчы» совхозтун дик-рекциязы, ында партком арагалаар чорукка уулар ажалды хей-инити организа-циялар-биле демисеип, харылаалыг чорукту турар. Ол айтыргыч агиткаларда, бригада-лар төлөткөргө чууга-лашкан болган профилактика комиссияларын тус-туста тургускан. Эзиртир суксу-нарны талоннап садары көр-дүнгөн. Алдынып турар ол бүгү хемчеглерин совхозтун ажал-чылынын бүртүн деттик турар. Октябрь эгизинге че-дир суур арга ыркын сагын-дыр турган, сөөлүг үеде ол арай кошкпай тур. Көдөз Советке арага салып алыр талонну неделяга чүгө ийи хун дүргүзүндө бээр көрдү-гөн, ычканаш улус ою мөң-ү-биле ал турар. Ол—чам-дык кижилерин таландылап балуу арагалаашкынын бол-дуру турар. Оон-биле кады бисте улусчу дружинааны, хей-инити еске-даа организа-цияларын ажалды ам-даа деминг эвес, ажалы кошкпак деп болур. Чоңуң дымтаан-газын шыи организацыйа-ныч чөгуур кичээнгейни угла-дырары чууга.

С. МАЙНЫ.

Бай-Тайга район.

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАГ

СЭКП ТК-нын «Арага-лаашкынын болган алгого-лизмни ууткаар таланды-биле хемчеглер дугайында» док-таалын амыдыралга боттан-дыр хемчеглер районунуң чурттагыч чөдөрлөндө, тус-тус куп-ажылды коллектив-терде алдынып турар.

Чоңуң чурттап турар че-риниң аялы-биле кижизик-тилге ажалын хей талалыг, дөштүг болдулар ажалдар кылдынып турар. Чижээ, мылч ажал-атгыч черинде

«арага ишпестер», шыдыра-кы клубтарын практикалап эге-лөөн. Улусчу дружиналар-нын, комсомолчу оператив-тиг отрядтарынын, хей-инити организацыйаларын ажалы элөөн идеялык. Районда спорт шөлдөрүн, шыдыра-кы, билялар клубтарын ажит-кан. Чон айнаа күөлдүн-биле көзүп турар. Алдынган бо хемчеглерин дөштүн, сал-дары ажал-атгыч чамдык уластооттарында көстүп эге-лөөн. Ном магазини, район-

УЗАМДЫККАН СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

Германиянын Коммуни-стг партиянын Даргазы, немец ажалын айтымын быжымчы, фашизмге уулар чыныс-сыйш чок демисе-ип, тайбыг дөш чаагы шийчээшкынге бүгү амык-ралын берген Эрст Тель-манын араатааныг бау-биле өлүргөн СС-тин штабс-фю-рери Вольфганг Оттоуң дерин үлүгдиглеринин дугайында чаа медээлер Кре-фельдинде суд чорудула-зын үзүндө илереп турар. Судка өчүк берип турар хе-речилер болган өлгөннениң бириккен медээлери Оттоуң араатааныг, кем-буруулуг олар үлүгдиглеринин сойгал-ды, олар оң соп, эридеп, шаажылап, хилинчектеп турганын бадтыккан.

Бухенвальдыга «адам ла-геринге» хоругаттырып чо-раан Х. Юзефин бижмел херечилерин баулаар алды-га, Тельманын өлүргөн Отто о лагерге хоругаттырган-нары ууткаар таланды-биле хей шаажылааларын кылган «99-ку команда» уулу-тургузу турган. Оон дорт удурулгалы-биле фашистг араатаан хоругаттырган-нары өлүргөн, сугта дүжү-рүп, диринге черге хөөп, мас-салы-биле боолуп турган-нар. Германиянын Комму-нист партиянын Даргазы ара-тааныг бау-биле Оттоуң өлү-ргөнн көргөн болган ол ла-

Болгария Улус Республиканың хемчөөл таланды-биле ийити черинде Пловдив хоорай каас-чараш болган солун-даа. Ол Маркпа хеминиң ийи таласы эринде каас-чараш бойдус чурумалдыг алды дөңнүң кырында чаптыган. Совет Ки-

шиге хоорай-биле акы-дуумалыкка харылаалыг ол хоорайда эрте-бүрүңгүн болган амыг-даа үениң туудулары тууду холбалыг ишкан кылдыр туттунган. А. СМРНОВТУҢ ФОТОУ. СЭТА-нын фотокорреспондент.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

О ВАРШАВА. Социали-стг чурттарың чырдык-тын министрлеринин бти конференциязы Краков ко-ропта болган. Ажалы сал-кычылары өлөспү база кы-жанады турар бүгү кижизиктен неин дөш, агрес-сия болган дайында, адролуг болган космос чеп-сектеринге уулар улам-на илдепкелди киригичке ко-ференция кыгырган.

О НЬЮ-ЙОРК. Каттиш-кан Навиллар Организацыйа-нын садыг болган хөг-жүдө таланды-биле ко-ференциязын (ЮНТАД) чингине секретарына К. Далин (Гапа) «КНО-уң Кот Ассамблеясы бадмалаа.

О ВАШИНГТОН. Никара-гуага уулар сомосам дээр-белерге самолёттарын, верто-лёттарын болган өскө-даа шериг техникасын бээрн чөптөөрн хойлу төлөткө-лүн АКШ-нын конгресси-нин сенат чүгүлдү деп ба-дылаа.

О НАЙРОБИ. Хоранан-ган тарааны Кенияга са-дыгларын Американыг Кат-тышкан Штаттарынын ора-лашканы ол чурттуң хей-инитинин ханы киле-нөөшкын болдуган.

О БРАЗИЛИЯ. «Тукано» деп шериг-өөрөлдө само-лёттарын даштык чурттар-га салар дугайында керө-лөри чарганын Бразилия-нын шериг үлөтүрүтүн тө-лөкчөлөргө чарлаа. Ал-дында 15, Бенесуалага—40, Аргентинага—44 самолёт-тарын садарын керөөлөрдө айткан.

О БРЮССЕЛЬ. Бельгия-нын эрге-чатыргамалы ба-рынын үзүлдүг центрич на-олиянын составына ки-рип турар дөрт партиялар дөрт хун дүргүзүндө шыг-гы маргалакчы келген сөөлүдө чааг програм-манын дугайында дүгүрүп алган. Бо чылдың октябрь 13-те парламент сонгу-даларын сөөлүдө чаагыг тургузарын В. Мартепко дааскан. Чурттуң чоңу-нуң хей нуруузуң шыг-гы удурулгалынын тура-даа, Бельгиянын деңгиз-эриг-те адролуг чалгынын америк 48 ракеталарын өскөн ту-гузарын чааг чөптөөрн ту-ру.

О ХАРАРЕ. Муруу Афри-каның сөөк-азыг мыйга көрө эрге-чатыргалары негр чо-гуу уулар шаажылаалыг хем-чег-лерин алган түнөлдө сөөлүг ийи хүндө бөзүн 15 кижизиктен неин. Оларын иштинден 13 кижи Претория хоорайнын чалгына өлүргөн деп, расисин эрге-чатыр-галарын төлөкчөлөш макта-нышкын-биле медегелээ.

В. СЕРОВ, СЭТА-нын корреспонденти.

ПМА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

КЕМНИҢ УУЛГЕДИГЛЕРНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

Синтаро Абэ октябрьда КУР-же чораш, хордаан чедип келген. Кыдат улус япон агрессия үзүндө (1931—1945 чч.) япон да-йынчыларын кем-буруулуг үлүгдиглеринин дугайы утпаан деп, Япониянын даштык херектер министр-диге Пекинге ажалы-биле чуугаалаа.

С. Абэ болган оон ми-нистерствонун аппараты япон милитаристеринин хей-инити үлүгдиглеринин дугайы улустар сагынмазын дөш эвөөш эвес күжүнни-киннерин удургөн турда-ла, ыныг болган ол. Көскү политиктер болган бисне-менер Азиянын болган Ожук океан дөңгөзүнүн чурттары улаа-дараа кезип, уч черлерде Японияга уду-таарымас чорукту чымча-дыр дөш хейнү кылдып тур-ган.

Япониянын чурттагыч чо-нуңуң 60 кире хуузу дайын соондагы салгалга хамаар-жыр. Дайын дугайында олар чууге улуг кижилеринин чу-гаалында, өөредилге номна-рына турган. Мылчалаа-да төүгүнү бурта хажылдып тур-ган. Өөредилге номнарын бүүдү-бүдү арнырарын ап октап турар. Эжелеп алган

Дайын сөөлүдө эрткин дөр-төн чыл буруузуна чөт-чир болган деп, чагырыкчы болуктер санап турар. Күш-туур Японияны катап турту-лар херек дикти берген. Япон конституциянын «антиа-ролуг» чүдүлгөн ап октап, массалыг ууткаашкын чеп-сектеринин тудуу Сибас хо-руушкуну соксадры херек деп турар.

Ычканаш бистер болуш-туу чуртувустун хамаат-лары, калап катапталып дөш демисеип ужурут бис.

Дайын соонда дөртөн чыл эрткенде, Япониянын дашты-к херектер министрине оң чурттуң кем-буруулуг эрткин үзүн сагындырып турар болза, оон чылдага-нын чүгө япон милитариз-мин араатааныг чоруктары-нын туугурун эвес, дөшөи база болуун чуртун АКШ-нып сугта ашпес авантис-сийа деп чүдүлүг ийи үн-дүргөн япон удурулгалыга коза удурулгалы бузуру-ну турарында дилер херек деп, Мори түнелде чү-гаалады.

Александр ЛАЗАРЕВ, ПМА-нын корреспонденти.

Токио.

3-кү арын. 1985 ч. декабрь 1

Вероника ЧАСТИКОВА.

БИЧЕ СЕТКИЛ ДУГАЙЫНДА БАЛЛАДА

Румянцев музейинде

библиотекага

Бижик келген.
Ленин ош бижик болган.
Биче сетки, бадун сеткил херечки—
бижикти ме?

Утпас-тыр мен,
кайсап хаймас кижилер мен.
Бажымдыа хүндүс ону бербес болза,
дүне помчутуйн.

«Эрте эрте эгидип бэйи»,
чептээрер—
Баштыңчыңдыктык тоңут чагазыңдык
Эрт чагай,
чалык чаңы бидилип жээр.
Дептер-номун адым каттап тоңут кердүм:
«Философчу»

Демти-ле ол,
кездедеги чаңы-биле.
Бидил казып,
чыгыгже помчуп хонган.
Кажан бижик чорутканым?

Кадыг-дошкуп септиришкенин
үзү-дир,
Эрги шаңы
эгир бодаан дүмбей күштер
Ээрип-уруп, шоглап турган
парың өй-дүр.

Бичаллажок
халдан келген сөөлү дайзын
Удавас-ла дезинтертер,
дүлүп кирер..

Бичан Ленин
философчу сестер өттүр
Уг-шат көрүп,
келир өйү бодап орган.
Бир ай болган—
комсомолдуг сездим.

Эрги шаңың эртеминин,
культураның
Бисе тааржыр,
экзали ал,
өөрөкчү деп,
Экер-эрес чалымаларга
мыңан сөгдөө.
Өскөлдөрдөн ылаалыкка,
көөргөттиңмес,
Адымгаңты көөр хөөн чок
улуг башкы:

«Өөрөңөр, өөрөңөр
база каттап өөрөңөр»—
Адымгаңты кедилг чүлү
ол-дур ол—дээр

Ленинниң
эгэртилмес генийяге
Дептээр деп сөмөсөс бис,
миди-даа бол,
Ильичиниң сеткилчиң бижени бис
дөзөп салган,

Демиселге
бурутаарлаар ужурап бис.
«Номнар сады хаагың турал,
дүне када»

Дептерлерин аңаа бөрүн
жипеп турган.
Ноюраар деп чүе билбес
чаңы-биле,
Дептээр чүлү чок,
кедергей аар ажал соонда,
Бижик, помчутур. Бичал база
грек чериниң

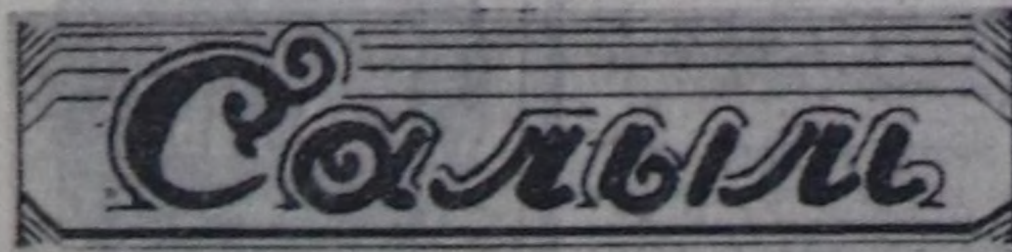
Философчу бодалдарын
дептерлерден өөрөңөр,
Дүтүрөңниң хүнүң соонда
тагайраан бол,
Дүне када
чүс-чүс арын помчаан болду.

А. БИРСАН очулдурган.

Бирги кезээ

Хорум. Долгандар позур халлар бүргөн. Кымыл өңүт турулгар чыкканынан. Билдир-билдирбес, айт каржып эртер арга чок кызаа орукка ийи кизи уткуп жеткен. Кымыл туманын кезең белин олар шала ырактан-на бот-боттары танып каап, мунуп чоралат айттарынын динин тырта аарак, дидим эвес чоокшудаштыр чортуп келгенер. Кайызы-даа кизи ортуу ажа берген ийи кизи амыр-менди солуккан соон-да, айттарында белин дүшпей, аймааралдан дыка үр найгажып алган турганар. Кижээ дүжүп келгенде черле ымдыг, айттан дүжүп, таапылажып, амырларын айттырып чугаалажыр. Эңеңилер салыпкан айттар эңеңилер дүртүкүп, кажан шаг-ла көрүшсө эңишкилер дег муюнармы чыттапкы, оожум орантаныр. Ийи кизи даш-шала ыраак олтурган алганар. Кезек-кезек үрүп каап турган салтын шымың барган. Чорукчуларын чугаалын дымнаалаан, ыламылаан дег.

Көрүшсө-ле чорби чыл ашкан бо ийи кижиниң бирөө-нү келин кыс, өскөсү күдө турган, шак бо халларга хой кадарып өскөңөр. Ужуражыгыны майнаан болган оларын аразында чугаа эгө-

Новелла

Левейн шаг болган. Көк-Чарыктын бизенеринче көргүлөп каап орган, хураган кези тонунуң хойкун үжөрүн-ге өйлөшкөн херөөжөн кижилердин ийи-үш удаа чаап, халсаң-ле олтурган. Чанымда кизи барын утупкан дег, бирде сыннар ууче көрүп, бирде чүе чидирипкен дег үжөнүн паап, чугаа эгелээрин бодабайн-даа орган. Канчан-гаш-ла көөргө, шаанда кады олуруп турганын мың сандыйм бо турган. Оок көөргө, шугу чүе көстүп турар. Даш куш хевирин хал баарында, олар-ның болжакым турган чери ол.

Таакымзын шымылдар соргулап каап орган, бажымың дүтү хыраалай берген эр кире-черге кайгаан олурган. Кара домдакта-ла чарык-кан чериниң тин оларын бүт-пөн чуртталгазын көрөчүлөөн дег. Чер чарымын халээр амырлардык берге оруктарын көргүскөн дег. Оок да-дыккан хураң арында са-рымналдым им демдектерин—

Хеманг үе иштиңиз Селикпа эртен чуртталгазын эргилер бодолган. Бо чылар-да салып-сестиктин адыра-нык, хомулаалар, чарымын-кының согуу, бодун бадыт-каарың дилээшкенин, шивейиңиң доң чымыган дег. Бодааларга ууттунмас кылдыр саарып келген. Өг-бүлө ажылың дегенде үлөжин билбес, кичиңгей чогу, бер-ге үеде кижин билди, дет-кип шыдаанын өгүң эр э-

зиниң бурууу болган. Биче-тиг улуг чарыкка экээр. Сеткилди хомулаалы каап, ону эргилер, адыраалар ар-гала керет. Бидил чүтүтүш-күй Боттут-оолдун таламын-дан болбай. Селикпанын эптежер дээр оралдажымын-кыныр хей болган. Чара кылаштыжырыга бир илг-берген чыдаган — Боттут-оолдун өскөргөни. Куду баулап. Бидилдажымын-кынар. Огулунуң түртүтүң-кени. Чарымын. Эрткек бо-лушкунуң үзүк-үзүк-да болза, аптара үжөңгөргө ты-ылган солун от дег, карака шакараңды чуртуткуну эр-тип турган.

Селикпа арай деп күжү чымп алган. Боттут-оолче көөргө, оозу шаг-ла бир эң-баштай көргөн дег шак мы-чаар эргелдиги ууур көрүп келген. Бажының дүгү эрте-көргөни бодарга, сагы-жыга азын чорур хире деп, ол бодогон.

Боттут-оолдун бодалы ба-валы анык шаанче «Атта-ныккан». Чүрөөңү ханым-ка-жүрбөй, ыдык дег ка-дагалар чарымын шымыл-улам хөрлөшөп, солуттунмас эртенем деп алап, алап-чарымын Селикпанын эрч тыр-каш куужактапсазын көп ор-ган. Мыңалда-даа ол болу-мас хире болган. Олар ийи-ниң аразында көтүлбөс ке-дере чеже чыда туруп кел-

генил? Утуттары ол күзө-жөн-даа. Чүрөөңү ыдыг ай-тышкыны ол берип шы-даар бо мичаң? Дедир: эр-тиңимеңи билген, ол бо-дунуң үзүк-үзүк олуржуп ал-ган. Эрткен үе мичан улам сеткилди дүтүрөйп турган болбайн аан. Селикпа дуга-йы айттыртып, огулун ырактан-даа көрүп каап чо-роан. Чылдар эртип, узам-дыккан тудум, бир-ле өңүр өңөр каттап-каттап салынды-рып кээр турган.

Кижиге хүндүткел. Бидил-шылды үлөпөл билдир ары-нүтүрүңү херээ. Чуртталга-нын ол чугула негелдерин үзөңдө тооп көрбөй ба-рын дөш, ол бүгү назымында хичкентенип чорурду ол. Ол дугайын Боттут-оол бөгү ба-за бидир орган. Кыргыме чедир ынак болуп аркан чү-рөө дөш чүлө ол чоргаар-нап болур. Аныянда кизи хелер боор, чүңү-даа эршө-вөс, ам болза шугу чүе анаа ымылаң. Чок. Болд-ам кайгылың шылаас. Бус-туп калган шил этеттиңмес. Каркы берген оруктарын каттылап бидирген. Бидил-шылда-даа бо ужуражымын-кында олунган сеткил дой-зуп, дүзүрп үгөн. Ийи ки-жиниң арынарында ону өскөрип болур. Кижиниң эртен оруу кандыг-да бол, хире-хире сатымырып ке-лир.

А. ХОВАТЫГ.

ЧЕЧЕНЕК

БИЛЕ ЧЕВЕНЕК

(УЛУСТУУ-БИЛЕ)

— Бажың уу-биле кай-наар баар сен, Чеченек?
— Кара-Хемче-ле бар чор мен, Чеченек!
— Кара-Хем дээр чүең харык чок дамырак-ла-дыр, Чеченек!
— Харык чок дамырак-даа болза, оок кыры-биле куш ужуп кешлөөн чүе, Чеченек!
— Чалгының куш дээр чүең, чалгыны сынык бора-хөкпөш ымакжал, Чеченек!
— Чалгыны сынык бора-хөкпөш-даа болза, тос-тостуң соонуга доңмаан чүе, Чеченек!

— Тос-тостуң сооту дээр чүең, чалгы чывар ымак-жал, Чеченек!
— Чалгы чывар-даа болза, аксин ашкан кижиниң ды-лын агарты доңурап чүе, Чеченек!
— Дыл дээр чүең дайнам эрт кескиндизин-де-дир, Чече-нек!

— Дайнам эрт кескиндизин-даа болза, чеченин тулдур-ган чүе ийи, Чеченек!
— Чеченин дээр, чер-ниң чечкө чорбады бе, Че-ченек!

— Черниң чечкө-даа бол-за, чеди хонукта улаштыр тоолдаптар кизи чүе, Чече-нек!

— Тоол дээр чүең, домак-тар чымдым чорбады бе, Чеченек!

— Домактар чымдым-даа болза, тос кайт орулду хан бар чүе, Чеченек!

— Тос кайт орул дээр чүең, тос чадыр-дыр ийи, Чеченек!

— Тос чадыр-даа болза, тос алың кийтээр иштин-ге амылаан чүеңиң, Че-ченек!

— Тос айт дээр чүең, тос кулункан чорбады бе, Чече-нек!

— Тос кулунчактар-даа болза, олар сени доңура-адаң кини дешкелестер эвес бе, Чеченек!

— Чеченек чекер, аас-пырак аза-дыр сен, Чеченек!

В. САГААН-ООЛ.

Сурагыг америк чогаалчы Мари Твенниң түртүтүнгөн хүнүндөн бээр дүүн 150 чыл болган. Ол бөдүнү уран-чечен дылы-биле, өлүм чок чогаалдары-биле делегейге сурагмаан. Мари Твенниң номнарын бистин чуртувуста база хей-хей миллион экземпляр тиражыг кылдыр парлап турар. Оң чогаалдары-биле бистин республиканың чуртатчылары база таныш.

Бир чурукчу кизи улуг эвес-даа болза, аажок чараш чурук чураш, ону көрүңүк-ке көстүп турган кылдыр азын каап чүе-дир.

— Ону көрүңүкчүң көр-ге улам аянып бодур—деп, ол чугаалаан — Бидил чур-рук кимин-даа сеткилге тааржы бөрү чугаагон.

Ол чурукчу дугайында чугааны арга-арыгын чурт-такчыларыңа динс чедирген чүе-дир. Ол кезде бөдүнүң долдереңгей чугааы-биле, билбес чүе чогу-биле, бедик культураның-биле, акн ки-жизинтиңиң-биле өскөлер-ни кайгадыптар турган. Ол үртүлүч өскө аныярын бил-бес чүеңиң дугайын чу-гаалаар. Ол кандыг-бир кай-гамчык чүлүң дугайында чугаалаарга, бөдүрөөри бе-зин көр бээр.

Динстиң ол чугааны дым-наш, азынниң чурттакчыла-ры дык-ла көлөөңер. Олар аңаа сая-түч чок айтыр-гыларын каттап-каттап сал-дын, бирде чүе бөрүңү то-дарап алырын оралдажып турган. Бидил чурук деп чүл дээрин олар дыка со-нуурганар.

— Чурук дээр, мындай калбак чүе-дир ийи— деп, динс таймлырлап турган. — Оок калбаа дээр кайга-чык-ла. А чаражын кайчаар

сен!
Ол сестерден аңыраң со-нуургалы улам кыптыккан, ол чурук деп чүеңи көр дөш, кайаң-даа баарында чалдымизин илергейлөөн-дөр.

— Чүү чүе ону мидиг чараш кылдыр кылып тура-рыл—деп, адыг сонуургаан.

— Оок кайгамчык чаражы — деп, динс харымылаан.

Ол хары аңыраң улам магадаткан, мидиг-даа болза хезик чигинишкенин база тымылаан.

— Көрүңүк деп чүл— деп, инек айтырган: — Ханада ут-тур— деп, динс таймлырлаан. — Олче көрүңгөн чурукчу өскөрип каар силер. Оок магадлы, чаражыңа, кылаарыңа си-лерниң бажың дээшкениң, мооруа чыгы апар силер.

Чалгыг сөс-даа этпейн тур-ган элчиген хертерин мында дээр: — Динстиң хөөрөп турары дег кайгамчык чүе кажан-даа турбаан, турбас-даа. Оок чаражын илердир дөш, динстиң адап турар хей сес-тери каражыңың-дыр.

Элчигениң ол сестеринге өскөлдөр чепсине бөзгө, сет-кил хомулаан динс ырадыр кылашпай чоруй барган. Элчон каш хонук дургунда бо темага чугаа арга ишти-

БАСНЫ

ге болбаан. Чоорту хөмүрөп өкүп бар чораш сонуургал-ды база аныякым элчиген хөрлөдөлдөң. Динстиң чуга-алың шынымын, мегезин тывар арганы ол саналдаан. Элчиген бөдү чурукчуң бажыңга четкеш, ол үтү бажылап, мына бар бүтү чүлүңдүн чугаалап көрүн саялдаан. Аңар чиги-биле улуг тымылаан, дүргөн аңаа четкеш көрүн элчиген-ден дилчөөн. Ол аңаа чеп-шөрөңкер.

Аңаа чедип келген элчиген көрүңүк биле чурукчу аразыга туруп алган чүе-дир. Бичангыш кандыг-даа чурукчу ол көрбөс. Аргага эеп келгеш ол мында дээр: — Бо динс — мегетин дин-ти! Ол үтте элчигенден эве-че чүдү-даа көзүбүс-тир. Би-чин-даа калбак чүе мында чок. Мээң көргөмүн элчиген чарашымаар-ла чүе болду, мичалза-даа ол чурук эвес, элчиген шыккалы.

— Эки көрдүң бе? — деп, чаан ыламылаан. — Чанымче эки чоокшудуң бе?

— О, Хатки, аңыраңны чарыкчымың! Мен дыка чоок турдум, чоокшудуламын элчигенге думчуум беэни үзүп.

— Элден чүе-дир аа — деп, чаан кайгаан. — Динс черле мегелевс амытан бол-гай, билдир бис. Сен. Балу, барып көрөм, ол үтү со-нуурган көр. Элчиген, аңаа көргөн бүгү чүлүңү илчөөр сен.

Адыг чорупкан. Оок эеп келгеш чугаалап чүеңи бө-гү аңыраң улам кайгатакан.

Сай-хөөжү суурларын ста-росталарын чымп экелгеш, тус-тус чүе, беш чүе, муң ал-ды акшалар экээр даала-лар берген. — Ону каймын тывар бис? — деп, олар чөрүшкөн-дөр.

Мари ТВЕН.

— Динс-даа, элчиген-даа— ийилээ мегелеп турганар-дыр. Ол үтте чүлө адыг бар-дыр, ол-ла. Аңыраңны аразыга улуг дүвүрөөңи үгөн. Оларын шугула-ла ол үтү барып көрүскөн, шыны дилчөөн. Бичалза-даа чаан оларын чагыстап чорудуп турган. Баштай инекти чоруткан. Ол инектен өскө чүе көр-бөс.

Пар баргаш, пардан өскө чүе көрбөс.

Арылган база чүлө ары-лап көргөн. Леопард база леопард көргөн.

Төвө төвөден өскө чүу-даа тыппаан. Бичан харадаан Хатки деп чаан боду барып көрүп, бүтү шыны илердип экээр-ни мекелгөн. Оон чыкып келгеш, ол дала-ла шыкка-кан. Бөдүнүң чарыкчымың аңыраңны шугулап өдөмөк мегелер деп карган. Бидил динстиң ат-алдарың бужартамыңа дыка хому-даан-даа.

— Чүлө караа согул те-некпейлер илди чүеңи көр-бөстөр — деп, ол динчирөөн. — Ол үтте чавидан эве чү-даа чок чүе-дир ийи.

Динстиң үндүргөн түңиел: — Уран чүлүңүң кандыг-даа чогаалың бодуңарын хуу бодалыңарын көрүңү-биле, бодуңарың билиңерин шаа-биле көр силер. Ол көр-чүккө бодуңарын кула-лар көстүр-даа, көзүбүс-даа болза, ол черле мыда бар дээринге чигинмечер.

— Адаларыңарын ханым, илердирин аа судун, чаштарың карактарың чаштарың акша кылдыр хуудуруп экелгилер. Оон башка баштарың чок бо-лур. Бидилер бе?..

ТВ

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — За-рядкаже, чыкканылар. 8.55 — «Лас-10 лет спустя». Док. филм. 9.20 — «Спорт-тодун» 48-ни тираж. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвильеңне бараан бооп тур мен!» 11.00 — «Кад-дыкшыл». 11.45 — «Эртенги почта». Мудымалыг дамчы-дыла. 12.15 — «Көдөңниң ичкелеринге». 13.15 — «Му-зыка киоску». 13.45 — Уругларниң шоодулуг «Ера-лаш» журналы. 14.00 — «Изо-люцион». Күрфилыфонду-зундан. «Парень из нашего города». Уран-чечен филм. 15.55 — Улусчу чогаалда дугайында телепрограмма-ларын VI делег. фестивал-дың «Челюс». «Шангелли». 16.15 — «Аян-чорукчулар кулу». 17.15 — Уран гимнастика талазы-биле «Интервильең». кубогу. Гаваналдан дамчыдыла. 18.05 — «Делег бодалыңын доң-чуламы». 18.50 — Т. Сина-вскайын. Л. Амарфийин. А. Пугачевын. Н. Караче-нговун. Р. Фольдун. «Ари-эль» ансамблдың болгаш е-селерин-даа киркилдеш-би-ле концерт. 19.30 — Теле-журнал. 11.00 — «Диринг амытанар амырлары». Дамчыдылган Н. Н. Дро-дов чорудар. 12.00 — Тоол-да алдан келген. «Вук». Муд-филм. 1 болгаш 2-ти серия-лары. 13.35 — Чурукчулар дугайында расказтар. СССР-ниң улустуң чурукчуу О. Верейский. 14.05 — Чурттар болгаш динтерде. «Ранняя планета». (ВУР). 14.35 — «Челюс» филармонизы-ның фортепиано үрнөзү ой-наар. 15.10 — Тайбын бол-гаш аныктар. 15.45 — Чар-ладар. 15.50 — Баскербол талазы-биле СССР-ниң чем-пионады. ЦСКА — «Спартак». 16.30 — «Тени исчезает в полдень». Чеди сериялы уран-чечен телефилм. 3-кү сериясы — «Горькое счастье». 17.40 — Бистин корреспон-денттерин чугаалап тур. 18.05 — Ленинниң шына-лай лауреаттары — шыга-райгай совет композиторлар. Р. Шедир. 19.00 — Футбол талазы-биле СССР-ниң чем-пионады. Шилчиге маргал-даалары. Чалсарда — (19.45) — «Тамчыңгы удулар, чаш-тар!». «Доктор Айболит». 21.00 — «Уе». 21.35 — Даш-тык филмдер экраны. «Об-щая комната». Уран-чечен телефилм. (ГТР). 23.00 — Сут ползунуң талазы-биле СССР-ниң кубогу. «Динамо» (Киев) — ШДФ-ин ТСК. 23.30 — 00.15 — Футбол та-лазы-биле СССР-ниң чемпио-нады. Шилчиге маргалдаа-мы. ЦСКА-нын футболчик атлетика комплекзинден дамчыдыла.

РЕДАКТОР В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

«НАЙРАЛ»:

«Кот ибт по следу» 9.30. «Сезон любви» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»:

«Сказка о па-ре Салтане» 10.00, 11.20, «Прышка и говорю» 13.00, 14.50, 18.10, «Пошныме «Вешня» 16.40, 20.00 ша-ктарда.

«ВОСТОК»:

«Мужчин ест мужчине» 10.30, «Не-обдуманный шаг» 12.00, 14.40, 17.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

«Три брата» 14.30, 17.00, 19.30, «Шутки в сторону» 12.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Мамы. Ч-жи!» 14.00, «Пока проидет осенний дождь» 15.30, 17.20 шактарда.

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ

«НАЙРАЛ»:

«Сезон любви» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»:

«Арабские приключения» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Хатав-Батор» 16.50, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Город невест» 15.00, 17.50, 19.40 шактарда.

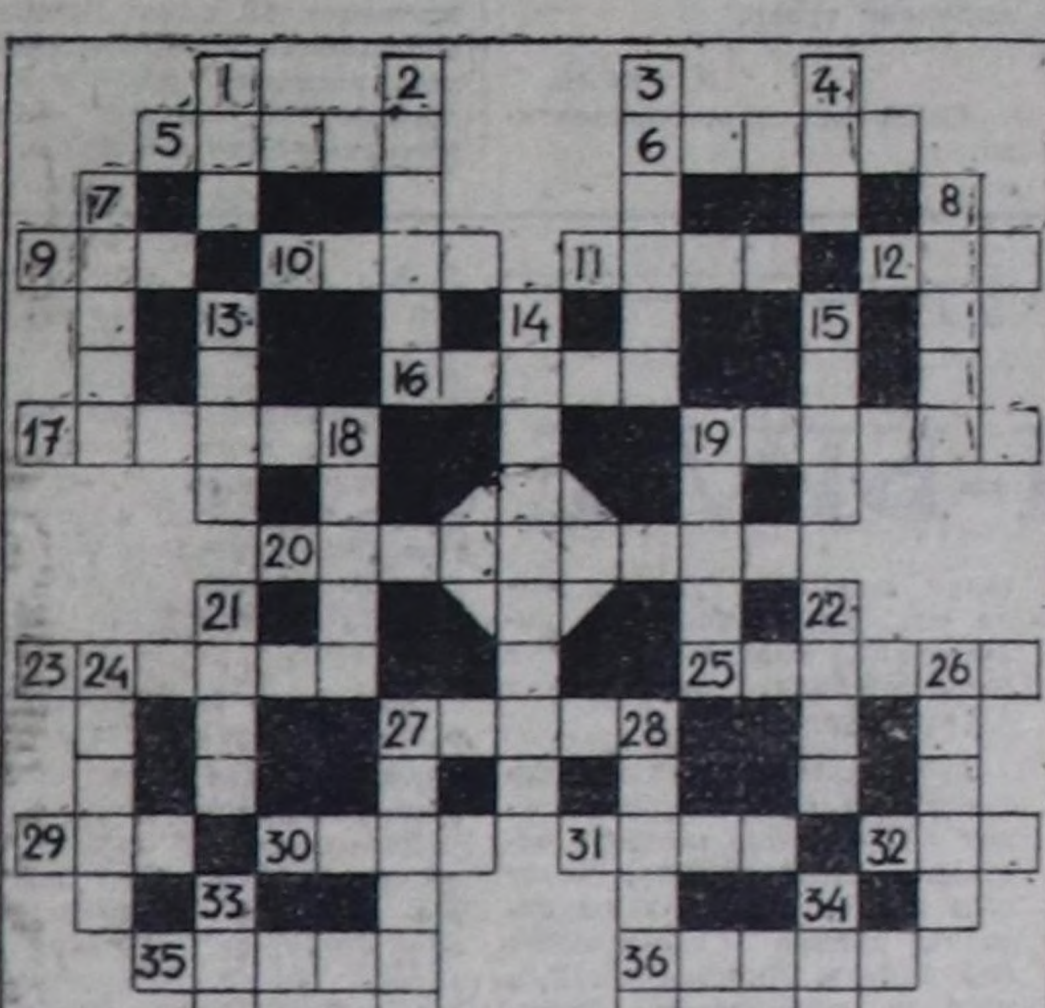
«КАА-ХЕМ»:

«Пошныме «Вешня» 15.30, 16.50, 18.10, 19.30, «Кислосборник» 11.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Необу-данный шаг» 17.00, 19.30 шактарда.

КРОССВОРД

хоорай. 14. Шыдыраа кожү. 15. Парусту корабль. 18. Бажын иштинин чымчак эи-лели. 19. Таакпы марказы. 21. Бажын эт-хересели. 22. Ю. Бондаревтин тоожуу. 24. Латин алфавитте үжүк ады. 26. Сут үнүжү. 27. Кура хемин адыры. 28. Шериг эрге. 33. Венгрияда хоорай. 34. Иранда хоорай.

Доора дургаар: 5. Болга-рияда порт хоорай. 6. Эстрада ансамбли. 9. Балдык аймаа. 10. Араатан куш. 11. Хичиктиг элемент. 12. Машина марказы. 16. Халдаашкын. 17. Грек математик. 19. Даг породазы. 20. Математик. 23. Кылдын сазы. 25. Төөгүлүг крейсер. 27. Японияда хоорай. 29. АССР наймысалады. 30. Адырал амытан. 31. Сибирде хоорай. 32. Болга хемин адыры. 35. Шыдыраа боданы. 36. Шаалыкы офицер эрге.